

13.6.2008

Dnro 3557/4/06

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Sarja

EDUNVALVOJAN TEHTÄVÄT PÄÄMIEHEN KUOLEMAN JÄLKEEN

1 KIRJOITUS

Kantelijat arvostelivat 26.10.2006 päivätyssä kirjeessään tädilleen määrätyn edunvalvojan (Vantaan kaupungin 1. yleinen edunvalvoja) menettelyä. He olivat tyytymättömiä siihen, että heille ei ollut ilmoitettu tädin joutumisesta sairaalaan, hänen kuolemastaan eikä hautaamisestaan. Edelleen he olivat tyytymättömiä siihen, että heitä ei ollut kuultu siinä vaiheessa, kun edunvalvoja oli myynyt tädin omaisuuden.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Yleisen edunvalvojan menettely edunvalvonnan aikana

Edunvalvojen toimintaa sääntelevässä holhoustoimilaissa ei edunvalvojalle ole säädetty nimenomaista velvollisuutta kuulla lähiomaisia tai edes ilmoittaa heille päämiestä koskevista toimenpiteistä, kuten esimerkiksi omaisuuden myymisestä. Tämän voidaan katsoa juontuvan osaltaan siitä, että edunvalvonta ei lähtökohtaisesti rajoita päämiehen itsemääräämisoikeutta ja muita perusoikeuksia, vaikka niitä koskeva puhevalta on osittain tai kokonaankin siirtynyt edunvalvojalle. Näin ollen se, että henkilölle määrätään edunvalvoja, ei vielä sinänsä merkitse sitä, että edunvalvoja olisi omaisiin nähden ilmoitusvelvollinen päämiehensä asioissa tekemistään toimenpiteistä.

Ainoa omaisten kuulemisesta koskeva säännös on holhoustoimilain 73 §:n 2 momentti, joka kuitenkin koskee vain tuomioistuimen menettelyä. Sen mukaan asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä täysi-ikäiselle, on sille, jonka etua on valvottava, sekä, jollei se olosuhteet huomioon ottaen ole ilmeisen tarpeetonta, hänen aviopuolisolleen varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Tietyissä tilanteissa omaisten selvittäminen ja heidän kuulemisensa voi harkinnan mukaan olla perusteltua, kuten yleinen edunvalvojakin oli kantelijoille ilmoittanut.

Edelleen asiaa arvioitaessa on otettava huomioon myös holhoustoimilain 92 §:n salassapitosäännökset, joista seuraa, että edunvalvoja ei saa kertoa päämiehensä salassa pidettäviä asioita ilman tämän suostumusta kenellekään ulkopuoliselle, ei edes lähiomaisille. Esimerkiksi tieto henkilön saamasta terveydenhuollon palvelusta eli esimerkiksi sairaalaan joutumisesta on lähtökohtaisesti tällainen salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluva tieto.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella asiassa ei tältä osin ilmennyt, että yleinen edunvalvoja olisi toiminut vastoin lakia tai jättänyt täyttämättä velvollisuutensa. Siksi kirjoitus ei tältä osin johtanut toimenpiteisiin.

3.2

Yleisen edunvalvojan menettely päämiehen kuoleman jälkeen

3.2.1

Missä määrin edunvalvojan tulee hoitaa vainajan omaisuutta ja taloudellisia asioita sekä selvittää kuolinpesän osakkaita?

3.2.1.1

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Holhustoimilain 17 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan edunvalvojan tehtävä päättyy, kun päämies kuolee. Saman lain 59 §:n 1 momentin mukaan edunvalvoja on tehtävänsä lakattua velvollinen viivymättä luovuttamaan hoidossaan olevan omaisuuden päämiehelleen, uudelle edunvalvojalle tai muulle siihen oikeutetulle. Saman pykälän 2 momentin mukaan kun edunvalvojan tehtävä päättyy päämiehen kuoleman johdosta eikä omaisuutta voida viivytyksettä luovuttaa pesän osakkaiden yhteishallintoon, edunvalvoja voi luovuttaa omaisuuden sellaisen pesän osakkaan hoidettavaksi, joka perintökaaren 18 luvun 3 §:ssä säädetyin tavoin voi pitää huolta pesän omaisuudesta. Edunvalvojan on ilmoitettava omaisuuden luovuttamisesta kaikille niille pesän osakkaille, joiden olinpaikka ja henkilöllisyys on selvillä.

Perintökaaren 18 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan kunnes kaikki osakkaat tai se, jonka muutoin on hallittava pesää, ovat ottaneet pesän omaisuuden haltuunsa, on osakkaan, joka asui perittävän kuollessa tämän kanssa tai joka muutoin voi pitää huolta omaisuudesta, hoidettava sitä, jollei se ole holhoojan, toimitsijan tai muun hoidettavana. Saman lainkohdan mukaan osakkaan on viivytyksettä annettava kuolemantapauksesta tieto muille osakkaille ja, milloin jollekin näistä on tarpeen uskottu mies, tehtävä siitä ilmoitus oikeudelle tai tuomarille niin kuin holhouslaissa säädetään. Mitä edellä on sanottu osakkaasta, sovelletaan myös eloonjääneeseen puolisoon, vaikka tämä ei olisikaan pesän osakas.

Oikeuskirjallisuudessa (Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I) on todettu, että omaisuuden hoitajan toimivaltuudet ovat kyseisen säännöksen nojalla rajoitetut. Hänen tehtävänä on lähinnä omaisuuden säilyttäminen. Disponointivaltaa hänellä ei ole muuta kuin siinä tapauksessa, että omaisuus pilaantumisen tai muun vastaavan syyn vuoksi on vaarassa menettää arvonsa tai pesälle uhkaa aiheutua tarpeettomista sitoumuksista taloudellista menetystä.

Edelleen mainitussa teoksessa on todettu, että väliaikaisen hoitajan on välittömästi ryhdyttävä toimenpiteisiin muiden pesänosakkaiden henkilöllisyyden ja olinpaikan selvittämiseksi ja ilmoitettava heille kuolemantapauksesta. Edelleen on todettu, että sellaisen väliaikaisen hoitajan, joka ei ole kuolinpesän osakas, toimimisvelvollisuudet ovat suppeammat kuin osakkaan asemassa olevan väliaikaisen hoitajan. Ulkopuolinen väliaikainen hoitaja on velvollinen huolehtimaan jäämistöomaisuuden säilymisestä ja kutsumaan paikalle osakkaan. Ulkopuolisen väliaikaisen hoitajan ei siten tarvitse ryhtyä toimiin kaikkien osakkaiden selvittämiseksi, mutta hänen tulee myös ilmoittaa perintötapahtumasta oikeudelle, joka määrää ilmoituksen johdosta pesään erityisen toimitsijan, joka ottaa jäämistöomaisuuden haltuunsa ja ryhtyy sitä koskeviin välttämättömiin toimenpiteisiin.

Perintökaaren 18 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan jollei kukaan 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu taho ryhdy vainajan omaisuutta hoitamaan, tulee sen, jolle se olosuhteisiin katsoen lähinnä kuuluu, ottaa omaisuus haltuunsa ja kutsua paikalle osakas tai ilmoittaa kuolemantapauksesta oikeudelle. Saman pykälän 2 momentin mukaan ilmoituksen saatuaan tulee oikeuden, mikäli tämä on tarpeen, määrätä toimitsija huolehtimaan siitä, mikä 3 §:n mukaan on osakkaan velvollisuutena.

Edellä mainitussa Aarnion ja Kankaan teoksessa on kyseisen säännöksen soveltamisesta todettu muun muassa, että käytännössä jäämistön väliaikaista hallintoa koskevat määräykset tulevat useimmiten noudatettavaksi yksinäisten ihmisten jäämistöissä. Perintökaaren 18 luvun 4 §:n 1 momentin ilmaisun " jolle se olosuhteisiin katsoen lähinnä kuuluu" on tulkittu tarkoittavan muun muassa talon isännöitsijää, sairaalan johtajaa, hotellinomistajaa, naapuria jne. Viime kädessä hoitovelvollisuuden on katsottu olevan paikkakunnan poliisiviranomaisella.

Perintökaaren 20 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan osakkaan, jonka hoidettavana pesän omaisuus on, tahi pesänselvittäjän tai testamentin toimeenpanijan, on määrättävä perunkirjoituksen aika ja paikka sekä valittava sitä toimittamaan kaksi uskottua miestä. Jollei osakas, pesänselvittäjä tai testamentin toimeenpanija ole ottanut pesän omaisuutta haltuunsa, tulee muun henkilön, jolla, sen mukaan kuin 18 luvun 4 §:ssä sanotaan, on omaisuus hoidettavanaan, toimituttaa perunkirjoitus.

3.2.1.2 Arviointia

Edellä todetun perusteella edunvalvojalla on jossain määrin velvoitteita päämiehen omaisuuteen nähden myös tämän kuoltua, vaikka edunvalvojan tehtävä päättyykin päämiehen kuolemaan. Holhoustoimilain näkökulmasta edunvalvoja ei lähtökohtaisesti kuitenkaan voi enää esimerkiksi maksaa päämiehen laskuja, vaikka laskun peruste olisi syntynyt edunvalvonnan aikana, tai tehdä muitakaan oikeustoimia päämiehensä lukuun. Näiden tehtävien hoitamisen tulisi lähtökohtaisesti siirtyä mahdollisimman pian kuolinpesän vastuulle.

Siltä osin kuin päämiehen omaisuutta on ollut edunvalvojan hoidettavana, on kuitenkin perusteltua, että edunvalvoja välittömästi kuolemantapauksen jälkeen edelleenkin pitää omaisuudesta huolta. Kyse on tällöin ennen muuta omaisuuden säilyttämisestä siihen saakka, kunnes se voidaan luovuttaa siihen oikeutetuille.

Perintökaaren 18 luvun 3 §:n 1 momentin sanamuodon mukaan velvollisuus ilmoittaa kuolemantapauksesta muille osakkaille ei näyttäisi koskevan edunvalvojaa, vaan nähdäkseen tehtävät on säännöksessä jaettu niin, että edunvalvoja huolehtii omaisuudesta ja osakas tai leski ilmoittaa kuolemasta muille osakkaille. Tämä tehtävien jaottelu pätee mielestäni selvimmin ennen muuta sellaisiin selkeisiin perustilanteisiin, joissa joku kuolinpesän osakas on heti päämiehen kuoltua edunvalvojan tiedossa. Sitä välitilaa, jonka aikana kukaan kuolinpesän osakkaista ei vielä ole edunvalvojan tiedossa, voitaneen arvioida perintökaaren 18 luvun 4 §:n 1 momentin mukaisesti. Sikäli kuin säännöstä sovellettaisiin edunvalvojan, siitä seuraisi samalla edunvalvojalle velvollisuus kutsua paikalle osakas.

Edelleen voidaan todeta, että perintökaaren 20 luvun 2 §:n 1 momenttisaattaa asettaa edunvalvojalle velvoitteita myös perunkirjoituksessa, joskin vain sillä edellytyksellä, että esimerkiksi osakas ei ole ottanut pesän omaisuutta haltuunsa. Se, että kukaan osakkaista ei haluaisi ottaa omaisuutta haltuunsa, edellyttäisi niin ikään esikysymyksenä heidän kantansa selvittämistä. Tämäkin puolestaan edellyttäisi osakkaiden tai ensi vaiheessa ainakin jonkun heistä selvittämistä.

Edellä todetuista perintökaaren säännöksistä voisi edunvalvojalle kuitenkin seurata kaiken kaikkiaan verraten pitkällekin menevä velvollisuus selvittää kuolinpesän osakkaita. Mielestäni edunvalvojan kuolinpesän osakkaita koskevan selonottovelvollisuuden laajuutta on kuitenkin lähtökohtaisesti arvioitava ensi sijassa holhustoimilain ja siinä nimenomaisesti viitattujen perintökaaren säännösten nojalla.

Jotta edunvalvoja voisi holhustoimilain 59 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla luovuttaa hoidettavanaan olleen omaisuuden, hänellä tulisi olla tietoa ainakin yhdestä kuolinpesän osakkaasta. Säännöksessä viitattu luovutuksen vastaanottamiseen oikeutettu perintökaaren 18 luvun 3 §:ssä määritelty osakas tarkoittaa sellaista pesän osakasta, joka voi pitää huolta pesän omaisuudesta. Näitä ovat mainitun lainkohdan perusteella osakas, joka asui perittävän kuollessa tämän kanssa tai joka muutoin voi pitää huolta omaisuudesta.

Kyse on nyt siitä, kuinka laaja velvollisuus edunvalvojalla on selvittää edellä mainittuja kuolinpesän osakkaita, jos päämies ei ole jättänyt jälkeensä omaisia koskevia tietoja ja kun väestötietolain 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan väestötietojärjestelmään talletetaan perheoikeudellista asemaa kuvaavina tietoina vain vanhempia, avioliittoa, puolisoa ja lapsia koskevat tiedot.

Kuolinpesän osakkaiden selvittämisellä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa päämiehen kuoleman jälkeen voi olla merkitystä jo käytännön asioiden – kuten hautajaisjärjestelyjen – hoitamisen kannalta. Se voi olla tarkoituksenmukaista siitäkkin syystä, että edunvalvontatoimistot ovat nykyisellään erittäin kuormitettuja työmäärän suhteen. Näihin näkökohtiin palaan tarkemmin kohdassa 3.2.2.

Holhustoimilaki ei anna tähän kysymykseen selkeää vastausta. Lain 59 §:n 2 momentissa on säädetty, että omaisuuden luovuttamisesta yhdelle osakkaalle on ilmoitettava kaikille niille osakkaille, joiden olinpaikka ja henkilöllisyys on selvillä. Tämäkään säännös ei kuitenkaan anna selvää vastausta siihen, miten laajoja selvitystoimia edunvalvojan tulee suorittaa osakkaiden löytämiseksi tilanteessa, jossa edunvalvojan tiedossa ei entuudestaan ole – esimerkiksi omaisten aiempien yhteydenottojen johdosta – yhtään osakasta, jolle omaisuuden voisi ylipäättään luovuttaa mutta jossa osakkaita olisi tavalla tai toisella ehkä selvitettävissä.

Kyseistä säännöstä, joka mahdollistaa omaisuuden luovuttamisen yhdellekin osakkaalle sen johdosta, että sitä ei voida viipymättä luovuttaa pesän osakkaiden yhteishallintoon, on perusteltu hallituksen esityksessä sillä, että aiemman holhouslain aikaan holhoojat ja uskotut miehet olivat toisinaan joutuneet hoitamaan omaisuutta pitkiä aikoja sen vuoksi, että oli osoittautunut vaikeaksi tai työlääksi selvittää, ketkä olivat pesän osakkaita ja siten oikeutettuja omaisuuden vastaanottamiseen (HE 146/1998 vp, s. 58).

Säännöksellä on siten tarkoitettu helpottaa omaisuuden luovuttamista silloin, kun ainakin yksi osakas on tiedossa. Sen sijaan säännös ei anna selvää vastausta siihen, millaisia selvitystoimia asiassa on tuon yhdenkään osakkaan löytämiseksi tehtävä. Nyt puheena olevassa asiassa yleisen edunvalvojan ja kantelijoiden välillä oli erimielisyyttä nimenomaan siitä, oliko yleinen edunvalvoja selvittänyt asiaan kuuluvalla tavalla kuolinpesän osakkaita.

Kantelun liitteenä olleesta yleisen edunvalvojan ja yhden kantelijan välisestä kirjeenvaihdosta ilmeni yleisen edunvalvojan todenneen hautajaisjärjestelyjen yhteydessä, että sairaalassa ei ollut tietoa omaisista, eikä muillakaan tahoilla tiedetty omaisista mitään. Kantelijat puolestaan olivat kertomansa mukaan selvittäneet, että Katriinan sairaalalla oli ollut tietoa ainakin yhdestä nimeltä mainitusta omaisesta eli sisarenpojasta. Tiedon he olivat saaneet sairaalasta puhelimitse. Tähän hankittuihin potilasasiakirjoihin sisältyneestä 10.1.2006 tulostetusta henkilötietolomakkeesta ilmenikin, että lähim-

mäksi omaiseksi oli merkitty edellä mainittu sisarenpoika. Kantelijoiden väite piti näin ollen tältä osin paikkansa.

Edellä todetun johdosta hankin lisäselvitystä siitä, mihin yleisen edunvalvojan näkemys siitä, että sairaalalla ei ollut tietoa vainajan omaisista, oli perustunut. Edelleen pyysin selvitystä siitä, oliko hän selvittänyt asiaa sairaalasta päämiehen kuoltua, ja jos oli, millä tavalla.

Yleisen edunvalvojan lisäselvityksen mukaan kantelijoiden täti oli siirretty Katriinan sairaalasta toiseen sairaalaan runsasta kuukautta ennen kuolemaansa. Sieltä kuolemasta oli ilmoitettu edunvalvontatoimistoon heti kuolinpäivänä. Yleinen edunvalvoja oli vielä samana päivänä tiedustellut sairaalasta mahdollisia tietoja omaisista. Sairaalan vastaus oli ollut, että tietoa heistä ei ollut ja että "joillekin lähisukulaisille oli yritetty soittaa". Yleinen edunvalvoja oli edelleen pyrkinyt tarkentamaan tietoa, jolloin sairaalasta oli ilmoitettu, että vainajalla ehkä oli siskonpoika, josta ei kuitenkaan ollut sairaalassa mitään tietoa. Tämän jälkeen sairaalasta oli vielä kertaalleen otettu yhteyttä edunvalvojaan ja ilmoitettu nimenomaisesti, että heillä ei ollut sisarenpojasta mitään tietoa eikä näitä tietoja ollut myöskään Katriinan sairaalassa. Tässä vaiheessa yleinen edunvalvoja oli tullut siihen lopputulokseen, että omaisten tavoittaminen ei onnistu.

Käsitykseni mukaan yleinen edunvalvoja oli pyrkinyt selvittämään asiaa siinä määrin kuin sitä on voitu kohtuudella edellyttää tilanteessa, jossa sairaalasta oli lopulta nimenomaisesti ilmoitettu, että tietoa omaisista ei ollut, eikä väestötietojärjestelmästäkään tietoja ollut suoraan nähtävissä. Sitä, että sairaalasta oli edunvalvojalle puhelimitse ilmoitettu tieto, joka näyttää olleen ristiriidassa ainakin käytävissäni olleisiin potilasasiakirjoihin tehtyjen merkintöjen kanssa, ei kuitenkaan voida lukea yleisen edunvalvojan viaksi.

Edellä todetun perusteella johtopäätökseni on, että minulla ei ole perusteita katsoa yleisen edunvalvojan laiminlyöneen selvittää asiaankuuluvalla tavalla kuolleen päämiehen lähiomaisia.

3.2.2

Oliko yleisellä edunvalvojalla oikeutta tai velvollisuutta huolehtia vainajan hautajaisjärjestelyistä?

3.2.2.1

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Hautaustoimilain 2 §:n 1 momentin mukaan vainajan ruumis on ilman aiheetonta viivytystä haudattava tai tuhkattava. Saman pykälän 3 momentin mukaan vainajan ruumiin hautaamisessa ja tuhkaamisessa sekä tuhkan käsittelyssä tulee kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia. Säännöksen perusteluiden (HE 204/2002 vp) mukaan vainajan katsomus ja toivomukset tulisi ottaa huomioon niin hyvin, kuin se on kohtuudella mahdollista. Säännös ei velvoittaisi toteuttamaan sellaisia toivomuksia tai vainajan katsomuksesta johtuvia ratkaisuja, joiden toteuttaminen olisi kohtuuttoman vaikeaa tai kuolinpesän varoihin nähden kohtuuttoman kallista. Säännös toimisi periaatteellisuonteisena ohjeena niille tahoille, jotka 23 §:n mukaan huolehtivat vainajan hautausjärjestelyistä. Säännös ohjaisi myös hautausjärjestelyjä koskevien erimielisyyksien ratkaisua tuomioistuimissa.

Hautaustoimilakia koskevan hallituksen esityksen yleisperusteluiden mukaan hautaamisessa on otettava huomioon vainajan eläessään esittämät toivomukset ja muiston kunnioittamiseen liittyvät pieteetinäkökohdat, vainajalle läheisten ihmisten tunteet sekä yleensäkin ihmisten peruskäsitys siitä, miten kuolemaan, vainajiin ja hautaamiseen tulee suhtautua. Kulttuurissamme edellytetään arvokasta ja kunnioittavaa suhtautumista kaikkeen, mikä liittyy vainajiin ja hautaamiseen. Koska hautaamiseen liittyy useimmiten myös uskonnollinen näkökulma, uskonnon ja omantunnon vapautta koskevilla perus-

ja ihmisoikeussäännöksillä on hallituksen esityksen mukaan tärkeä merkitys hautaustoimen järjestämisessä.

Hautaustoimilain 2 §:n 2 momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa on puolestaan todettu muun muassa, että säännöksen suojelukohteena ovat ennen kaikkea vainajalle läheisten ihmisten tunteet ja ihmisten käsitys siitä, miten vainajiin tulee suhtautua. Saman pykälän 3 momentin osalta perusteluissa on puolestaan todettu, että tyypillisiä kysymyksiä, joissa säännös tulee sovellettavaksi, ovat esimerkiksi valinta arkkuhautauksen ja tuhkauksen välillä, hautausmaan ja hautapaikan valinta sekä hautaustoimitus.

Vainajan uskonnollinen tai muu katsomus tulee hallituksen esityksen mukaan ottaa huomioon muun muassa harkittaessa hautaustoimituksen mahdollista uskonnollista sisältöä. Vainajan toivomuksilla tarkoitetaan säännöksessä ensinnäkin vainajan eläessään nimenomaisesti ilmaisemia toivomuksia. Toisaalta säännöksellä on haluttu yleisemminkin ilmaista se periaate, että hautausjärjestelyjä koskevia valintoja tehtäessä lähtökohdaksi tulee ottaa se, mitä vainaja itse olisi toivonut. Vainajan katsomus ja toivomukset tulisi säännöksen perusteluiden mukaan ottaa huomioon niin hyvin kuin se on kohtuudella mahdollista. Säännös ei siten velvoita toteuttamaan sellaisia toivomuksia tai vainajan katsomuksesta johtuvia ratkaisuja, joiden toteuttaminen olisi kohtuuttoman vaikeaa.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on hautaustoimilakia koskevasta hallituksen esityksestä hallintovaliokunnalle antamassaan lausunnossa (PeVL 71/2002 vp) arvioinut hautaamista valtiosääntökysymyksenä todeten ensinnäkin, että vainaja ei ole Suomen perusoikeusjärjestelmässä perusoikeuksien subjekti. Vainajan hautaaminen tämän vakaumusta vastaavasti ja ilman syrjintää on valiokunnan mukaan kuitenkin usein perusoikeuskysymys elossa olevien perheenjäsenten näkökulmasta, erityisesti näiden kuuluessa samaan uskontokuntaan kuin vainaja. Merkitystä on valiokunnan mukaan myös sillä, että perustuslain 1 §:n 2 momentin säännös ihmisarvon loukkaamattomuudesta ulottaa vaikutuksensa laajemmalle kuin elossa olevien ihmisyksilöiden kohteluun.

Hallintovaliokunta puolestaan korosti mietinnössään (HaVM 21/2002 vp) sitä, että hautaamisessa, tuhkaamisessa ja tuhkan käsittelyssä tulee, mikäli se on mahdollista, kunnioittaa vainajan katsomusta ja toivomuksia voimassa olevien normien puitteissa.

Hautaustoimilain 23 §:n 1 momentin mukaan jollei vainaja ole eläessään nimenomaisesti toivonut tietyn henkilön huolehtivan hautaamiseen, tuhkaamiseen ja tuhkan käsittelyyn liittyvistä järjestelyistä, voivat järjestelyistä huolehtia vainajan eloonjäänyt puoliso tai kuolinhetkellä vainajan kanssa avioliitonomaisissa olosuhteissa yhteisessä taloudessa jatkuvasti elänyt henkilö sekä lähimmät perilliset. Jollei kukaan edellä luetelluista henkilöistä huolehdi järjestelyistä, voi saman pykälän 2 momentin mukaan myös muu vainajan läheinen huolehtia niistä. Muussa tapauksessa järjestelyistä huolehtii kunta, jossa vainajalla oli kuollessaan kotikuntalaisia tarkoitettu kotikunta, tai, jos vainajalla ei ollut kotikuntaa, se kunta, jossa vainaja kuollessaan asui.

Hautajaisjärjestelyjä koskevan pykälän perusteluissa on todettu muun muassa, että lähimmillä perillisillä tarkoitetaan säännöksessä sukulaisia perintökaaren 2 luvussa säädetyn perimysjärjestyksen mukaisessa järjestyksessä. Lapsen tai vailla kumppania eläneen henkilön kuollessa hautausjärjestelyistä vastaisivat vainajan lähimmät perilliset perintökaaren mukaisesti.

Ensisijaisena lähtökohdana hautaamisessa olisivat vainajan katsomus ja toivomukset. Joissakin tapauksissa vainaja ei ole eläessään nimenomaisesti ilmaissut toiveitaan hautaamisen suhteen eikä vainajan toivomuksia voida muunkaan selvityksen perusteella päätellä. Tällöin voitaneen lähtökohtai-

sena olettamana hallituksen esityksen mukaan yleensä pitää vainajan toivoneen hautaamista kotipaikan yleiselle hautausmaalle paikkakunnalla tavanmukaisin hautausjärjestelyin.

Kirkkojärjestyksen (8.11.1991/1055/1993) 2 luvun 23 §:n mukaan kirkkoon kuulumaton henkilö voidaan siunata hautaan, jos omaiset tai muut vainajan hautauksesta huolehtivat henkilöt sitä pyytävät. Siunausta ei kuitenkaan toimiteta, jos vainaja on selvästi ilmaissut tahtovansa toisin tai jos pappi siunhoidollisessa keskustelussa tai muulla tavoin saamansa käsityksen nojalla katsoo, ettei kirkolliseen hautaan siunaamiseen ole riittäviä perusteita.

3.2.2.2

Kannanotto

Kantelussa yleisen edunvalvojan menettelyä arvosteltiin myös siksi, että vainaja oli tuhattu ja haudattu Vantaalle, vaikka hänelle olisi ollut varattuna hautapaikka äitinsä vieressä Malmin hautausmaalla Helsingissä. Tässä tarkoituksessa pyysin lisäselvitystä siitä, millä oikeudellisella perusteella yleinen edunvalvoja oli huolehtinut vainajan hautajaisjärjestelyistä, vaikka vainajalla olisi lähtökohtaisesti ollut elossa sellaisia lähiomaisia, joille hautajaisjärjestelyistä huolehtiminen olisi hautaustoimilain nojalla ensi sijassa kuulunut?

Totean ensinnäkin, että nykyään ei käsitykseni mukaan välttämättä ole sinänsä poikkeuksellista, että omaiset saavat tiedon kuolemasta vasta siinä vaiheessa, kun heille saapuu kutsu hautajaisiin tai perunkirjoitukseen. Jäämistöhallinto kehittyi silloin vähitellen. Näihin tilanteisiin lainsäätäjät on varautunut edellä kohdassa 3.2.1.1 kuvaamalla lainsäädännöllä. Näitä säännöksiä sovelletaan kaikissa tapauksissa, joissa kuolinpesän osakkaiden yhteishallintoa ei syystä tai toisesta saada aikaan heti perittävän kuoltua.

Kuolinpesän osakkaiden selvittämällä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa päämiehen kuoleman jälkeen voi olla merkitystä jo käytännön asioiden – kuten hautajaisjärjestelyjen – hoitamisen kannalta. Yleensä kuolemantapauksen sattuessa vainajan omaiset tai muut läheiset ryhtyvät omaloitteisesti hoitamaan vainajan ruumiin hautaamiseen tai tuhkaamiseen liittyviä asioita. Omaisilla – kuten nyt – voi olla esimerkiksi sellaista hautapaikkaa koskevaa tietoa, jota edunvalvojalla ei välttämättä voi edes olla.

Myös esimerkiksi kysymys kirkkoon kuulumattoman henkilön hautaan siunaamisesta tulee tavanomaisimmin ratkaistavaksi hautajaisjärjestelyistä päätettäessä. Vainajan hautauksesta huolehtivilla henkilöillä saattaa olla tietoa myös vainajan toivomuksista hautajaisten suhteen. Aina tällaisia toivomuksia ei kuitenkaan ole. Tällaisissa tilanteissa säännös jättää omaisille tai muille hautauksesta huolehtiville tahoille mahdollisuuden esittää papille pyyntö toimittaa kirkollinen hautaan siunaaminen. Näin ollen mainittujen tahojen pyynnöstä kirkollinen hautaan siunaaminen voi käytännössä olla mahdollista aina silloin, kun vainajan oma nimenomainen kielteinen kanta ei ole tiedossa. Omaisten ja heidän mielipiteensä selvittämällä voi siten olla merkitystä myös kuolleen päämiehen kirkollisen siunaamisen näkökulmasta.

Yleisen edunvalvojan selvityksen mukaan se, että hän oli puheena olevassa tapauksessa huolehtinut hautajaisjärjestelyistä, oli kytkeytynyt edellä kohdassa 3.2.1.2 käsiteltyyn tilanteeseen eli siihen, että hänellä ei ollut tietoa kenestäkään muusta tahosta, joka olisi ottanut järjestelyistä huolehtiakseen. Yleisen edunvalvojan mukaan on yleistä, että edunvalvojat joutuvat huolehtimaan hautajaisjärjestelyistä. Yleensä tilanteet ovat sellaisia, että omaiset ovat edunvalvojan tiedossa, mutta he pysyvät hautauksen järjestämisen suhteen passiivisena.

Pidän ongelmallisena sitä, että edunvalvojat käytännössä joutuvat ilman lain tukea hoitamaan päämiesten kuolemanjälkeisiä asioita. Tällaisten kuolemanjälkeisten asioiden hoitamisen luovuttaminen pesän osakkaille mahdollisimman varhaisessa vaiheessa olisi mielestäni perusteltua. Jos taas osakkaita ei ole, edunvalvojalla on viime kädessä mahdollisuus ilmoittaa kuolemantapauksesta perintökaaren 18 luvun 4 §:n mukaisesti oikeudelle, joka puolestaan voi määrätä pesään toimitsijan huolehtimaan siitä, mikä muuten olisi osakkaan velvollisuutena.

Pidän hyvin valitettavana sitä, että tieto lähiomaisen kuolemasta ei ollut tavoittanut kantelijoita ennen kuin vasta perunkirjoituskutsun yhteydessä, eikä tieto vainajan mahdollisista toiveista hautajaisjärjestelyidensä suhteen ollut tullut hautajaisista huolehtineen yleisen edunvalvojan tietoon.

4

JOHTOPÄÄTÖS JA TOIMENPITEET

Kysymystä edunvalvojan oikeudesta ja velvollisuudesta hoitaa kuolleen päämiehen taloudellisia asioita ja huolehtia hautajaisjärjestelyistä voidaan pitää oikeudellisesti jossain määrin tulkinnanvaraisena. Samoin tulkinnanvaraisena voidaan pitää sitä, millainen velvollisuus edunvalvojalla on päämiehensä kuoleman jälkeen selvittää kuolinpesän osakkaita. Kyse on tällöin ennen muuta holhoustoimilain 59 §:n 2 momentin ja perintökaaren 18 luvun 3 §:n 1 momentin tulkinnasta ja näiden säännösten yhteensovittamisesta. Vielä voidaan mielestäni edellä mainittuun liittyen pitää tulkinnanvaraisena, missä määrin muut edellä kohdassa 3.2.1.1 selostetut perintökaaren säännökset velvoittavat edunvalvojaa päämiehen kuoleman jälkeen.

Näistä syistä kantelu ei yleisen edunvalvojan osalta johda enempiin toimenpiteisiini. Saatan kuitenkin päätöksessäni esittämäni oikeudelliset arvioinnit hänen ja Vantaan maistraatin tietoon.

Esitän myös holhouslainsäädännön sisällöstä ja kehittämisestä vastaavan oikeusministeriön harkittavaksi, olisiko sääntelyä päämiehen kuolemanjälkeisten asioiden hoitamisen osalta tarvetta kehittää. Pyydän ministeriötä ilmoittamaan 31.12.2008 mennessä, mihin toimenpiteisiin päätökseni mahdollisesti on antanut aihetta.